

ДЕПРИВАЦІЯ ЯК ЧИННИК МОРАЛЬНИХ І ПСИХОЛОГІЧНИХ ВІДХИЛЕНЬ У ПОВЕДІНЦІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розглядається депривація як чинник моральних і психологічних відхилень у поведінці та діяльності людини, виділено поняття психічної депривації, її види та форми прояву. Розкрито прояви депривації та її наслідки.

Ключові слова: депривація, адаптація, відхилення в поведінці

На сучасному етапі розвитку нашої країни відбуваються загострення соціальних проблем. З кожним роком збільшується кількість дітей, що повністю або частково позбавлені повноцінної батьківської турботи, це пояснюється надмірною зайнятістю батьків на роботі, алкоголізмом та іншими чинниками. Часто і в багатодітних сім'ях дітям не надається належної уваги. Цей факт свідчить про те, що велика кількість дітей росте в умовах дефіциту контакту з дорослими, емоційного прийняття і сопереживання, інформації про навколишній світ, різноманітної стимуляції і т.і. Незадоволення потреби такого роду сприяє виникненню психічної депривації. Метою дослідження є виділення психічної депривації, як чинники моральних і психічних відхилень у поведінці та діяльності людини. Депривація — це психічний стан, коли суб'єкт не має змоги задовольняти деякі свої основні (життєві) психічні потреби достатньою мірою впродовж тривалого часу. Тобто йдеться про втрату чогось такого, що необхідно індивіду для задоволення певних важливих потреб. Це призводить до різних моральних і психологічних відхилень у поведінці та діяльності. Психічна депривація — це психічний стан, який виникає в результаті життєвих ситуацій, коли суб'єктові не надано можливості для задоволення деяких його основних (життєвих) психічних потреб упродовж тривалого часу. У психології існує кілька теорій психічної депривації. Під поняттям «психічна депривація» розуміють різні несприятливі впливи, які трапляються в життєвих ситуаціях. [1] Вияви психічної депривації можуть охоплювати широкий діапазон змін особистості — від легких, що зовсім не виходять за межі нормальної емоційної картини, до дуже грубих уражень розвитку інтелекту й характеру. Психічна депривація може виявляти певну картину невропатичних ознак, а іноді — виражені соматичні особливості. Різні форми психічної депривації в житті трапляються одночасно. Ізолювано виявити їх можна лише експериментально. Найчастіше виокремлюють такі форми психічної депривації [2]:

- депривація стимульна (сенсорна): знижена кількість сенсорних стимулів або їхня обмежена мінливість;
- депривація значень (когнітивна): занадто мінлива хаотична структура зовнішнього світу без чіткого упорядкування і змісту, що не дає змоги розуміти, передбачати і регулювати інформацію, яка надходить ззовні;
- депривація емоційного ставлення (емоційна): недостатня можливість для встановлення інтимного емоційного ставлення до якоїсь особи, або розвинення подібного емоційного зв'язку, якщо такий вже було створено;
- депривація ідентичності (соціальна): обмежена можливість для засвоєння самостійної соціальної ролі.

Розглядаючи вияв депривації, її види на наслідки, слід зазначити, що депривація — це тимчасова або постійна, повна або часткова, штучна або зумовлена життєдіяльністю ізоляція людини від взаємодії її внутрішнього психічного із зовнішнім психічним. Депривація — це процес і результат. За змістом, депривацію можна поділити на: сенсорну, емоційну, психомоторну, духовну

, соціальну , пізнавальну (когнітивну) , психокультурну . За тривалістю депривація буває :

- короткотривалою (робота водолаза кілька годин на дні моря , відпочинок на безлюдному острові , хвороба тощо);
- зтяжною (наприклад , перебування космонавтів на навколоземній орбіті);
- довготривалою (відсутність фізичного навантаження упродовж років , зречення світського життя шляхом самоізоляції в монастирі , членство в культових організаціях (сектах) тощо).

Будь яка депривація має різні рівні розвитку : високий , середній та низький . Високий рівень депривації наявний , коли ізоляція людини досягла повної замкнутості , тобто цілковито відсутня взаємодія її внутрішнього психічного із зовнішнім психічним відповідного характеру . Середній — коли взаємодія людини із зовнішнім психічним відповідного характеру здійснюється або рідко , час до часу та в малому обсязі . Низький — коли взаємодія із зовнішнім психічним відповідного характеру здійснюється систематично , хоча й не в повному обсязі та не активно . Також депривацію розрізняють як : сенсорну ; духовну , емоційну і психомоторну ; соціальну ; пізнавальну ; психокультурну [3].

Сенсорна депривація — це тривале , більш -менш повне позбавлення людини сенсорних вражень . В умовах сенсорної депривації актуалізується потреба у відчуттях та афективних переживаннях , що усвідомлюється у формі сенсорного й емоційного голоду . У відповідь на недостатність аферентації активізуються процеси уяви , певним чином впливаючи на образну пам'ять . Виникають яскраві уявлення ейдетичні , спроекційовані ззовні , які оцінюють як захисні реакції (компенсаторні). У міру збільшення часу перебування в умовах сенсорної депривації на етапі нестійкої психічної діяльності з'являється емоційна лабільність зі зрушенням до зниженого настрою — загальмованість , депресія , апатія , які на короткий час змінюються ейфорією , дратівливістю . Що жорсткіші умови сенсорної депривації , то швидше порушуються процеси мислення , що виявляється в неможливості на чомусь зосередитися , послідовно обміркувати проблеми . Фіксують зниження функції екстраполяції й продуктивності під час виконання нескладних розумових дій . Негативним чинником також є духовна , емоційна і психомоторна депривація . Вплив на психічне здоров'я людей у суспільстві чинить надмірна матеріалізація соціального життя , яка вимагає великої затрати часу , відмову від оволодіння духовними цінностями . Одні громадяни часто працюють у кількох місцях без перерви на відпочинок , по 10-14 годин , без вихідних , відпустки . Інші вимушені виїжджати на тривалий час на заробітки , у чужі країни . Треті обмежують себе лише матеріальним , не цікавлячись ні духовним , ні фізичним станом , ні станом душі . У багатьох людей відпочинок обмежується тривалим сидінням перед телевізором , застіллям тощо . У всіх ситуаціях люди обмежують кількість і якість духовного , емоційного і фізичного навантаження , що призводить , до духовної , емоційної та психомоторної депривації . Відсутність позитивного духовного (духовна депривація) та емоційного (емоційна депривація) навантаження на психіку людини зумовлює поступове збільшення негативного психоенергетичного потенціалу , який сформувався внаслідок дії негативних емоцій (через конфлікти , поклоніння грошам , сварки , невдачі , розчарування , страхи , неможливість швидкого збагачення , втрату близьких , несправедливість , негативізм , обман задля матеріального збагачення , відсутність перспективи , незадоволення своїм становищем у суспільстві тощо). Цей негативний психоенергетичний потенціал спричинює психічні розлади , нервові зриви , депресивні стани тощо , що знижує психічне здоров'я людини . Негативний психологічний вплив також має відсутність необхідного організму фізичного навантаження . Загалом для підтримування психічного здоров'я людини необхідно , щоб вона постійно отримувала збалансоване позитивне пізнавальне

(розумове), духовне , емоційне і фізичне навантаження . їхня диспропорція чи відсутність обов 'язково негативно впливає на психічне здоров 'я людини . Соціальна депривація — це відхилення від реальних соціальних норм у суспільстві та в різних соціальних спільнотах , які відображають певний ступінь ізоляції індивіда від соціального кола та соціального середовища . Соціальний розвиток суб 'єкта відбувається не лише через навчання окремих видів соціальної діяльності . Насправді суб 'єкт є складовою частиною всієї соціальної системи . Він завжди поступово засвоює формулу всієї організованої соціальної системи з усіма її численними ролями (поведінкою , яка відповідає певним соціальним позиціям і статусам) . Суб 'єкт вчиться не лише тих ролей , які він сам поступово переймає і здійснює , а й тих , які стосуються інших осіб . Знання цих ролей суб 'єкт засвоює шляхом безпосередньої участі в соціальних взаємодіях . Тому , якщо в соціальній структурі суб 'єкта нема якогось істотного елемента , який визначає чітку соціальну роль інших суб 'єктів соціальної дійсності (наприклад , якщо в сім 'ї нема батька або матері , брата чи сестри , або бракує спілкування з однолітками) , то індивід не набуває досвіду взаємодії з ними . Депривацію можна в цьому разі розцінювати передусім як недолік незнання соціальних ролей . Наслідки такої депривації впливають на перебіг соціалізації : депривований суб 'єкт погано підготовлений до відповідного виконання низки ролей , яких очікуватимуть від нього в суспільстві . Соціальна депривація суттєво залежить від ступеня задоволення потреб людини . Точніше , вона виникає тоді , коли потреби задовольнити неможливо або їх задовольняють частково , однобічно тощо . У дитинстві проблеми психосоціального розвитку мають більш прямий зв 'язок з навколишнім середовищем , ніж в інші вікові періоди . Багато хто , ставши дорослим , має різні відхилення , які впливають на їхню поведінку . Ці тенденції поведінки мають здатність ставати хронічними і часто перетворюються на розлади особистості . Довготривалі спостереження вчених засвідчили , що люди з відхиленнями в поведінці зазнають серйозних труднощів у різних життєвих ситуаціях . Ці соціальні ситуації впливають на виникнення соціальної депривації . На розвиток соціальної депривації значною мірою впливає соціально - психологічний стан суспільства , рівень його розвитку та процес соціалізації конкретної особистості . Соціальна депривація — це специфічні відхилення від реальних соціальних норм поведінки і спілкування , які утворилися на основі відсутності певних умов соціалізації та можливостей всебічно засвоювати соціокультурні суспільні цінності . Дослідження свідчать про різний вплив соціальної депривації на поведінку й діяльність людини .[] Пізнавальна депривація полягає в ізоляції (самоізоляції) людини від процесів розв 'язання різних мисленнєвих завдань . Йдеться про « розумове навантаження » , відсутність якого призводить до гальмування розумового розвитку або навіть його регресу . Розвивається розумова « лінь » . Психокультурна депривація полягає в довготривалому відчуженні особистості від засвоєння суто людських культурних цінностей , насамперед творів мистецтва , літератури , фольклору , звичаїв , обрядів , традицій тощо . Таким чином , можна говорити про те , що психічна депривація має вкрай негативний вплив на розвиток і формування особистості . Кожен окремих вид депривації веде до найрізноманітніших наслідків , серед яких можна виділити : утруднення адаптації в соціумі , складність встановлення емоційного контакту з близькими людьми і бідність емоційних проявів , трудність саморозкриття і самореалізації , численні внутрішні і зовнішні конфлікти , агресію , затримку в інтелектуальному і фізичному розвитку , а також неврози різної тяжкості , депресію , алкоголізм , наркоманію і т.і.

ЛІТЕРАТУРА : 1. Алексеенкова Е.Г. Личность в условиях психической депривации – СПб .: Питер , 2009. – 96 с. 2. Варій М. Й. Загальна психологія — К.: « Центр учбової літератури », 2007.- 968 с. 3. Фурманов И.А. Психология депривированного ребенка : Пособие для психологов и педагогов / И.А.Фурманов , Н.В.Фурманова . – М.: Гуманитар .изд .Центр ВЛАДОС , 2010